

**ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

О.В. Волошенко, В.І. Хрипун

***Психолого-педагогічні аспекти оновлення
освітнього простору
навчального закладу***

**Черкаси
2010**

Волошенко О.В., Хрипун В.І. Психолого-педагогічні аспекти оновлення освітнього простору навчального закладу (Методичні рекомендації).- Черкаси: ЧОПОПП, 2010. - 40с.

Автори:

Волошенко О.В., завідувач кафедри педагогіки і психології ЧОПОПП, кандидат педагогічних наук, доцент

Хрипун В.І., старший викладач кафедри освітнього менеджменту і педагогічних інновацій ЧОПОПП

Рецензенти:

В.М. Король – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи Черкаського Національного університету ім. Б.Хмельницького;

Г.Ю. Парходько – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників

Схвалено та рекомендовано до друку вченою радою Черкаського ОПОПП.
Протокол № 5 від 29.12.2009р.

ЗМІСТ

I. Оновлення освітнього простору: реалії, тенденції і перспективи	4
1.1.Що потрібно враховувати, проектуючи напрями оновлення освітнього простору навчального закладу.....	6
1.2. Відповідальність в освітньому просторі та її наслідки	8
1.3.Деякі запитання на які варто відповісти оновлюючи освітній простір навчального закладу	9
II. Практика і досвід оновлення освітнього простору навчального закладу	
2.1. Вчитель, який завжди є Учнем або Учень, який є Вчителем	13
2.2 Взаємодія вчителя і учня: можливості для оновлення	17
2.3 Методики і техніки гармонізації освітнього простору	24
2.4 Любов і освітнє середовище	35
Післямова	39
Список літератури	42

I. Оновлення освітнього простору : реалії, тенденції і перспективи

***Вчити – означає показати: “Це можливо!”
Вчитися – означає робити це можливим для себе...***

П. Коельо

Сукупність матеріальних, економічних, соціальних, світоглядних, моральних і духовних умов існування, формування і діяльності індивідів та соціальних груп є соціальним середовищем будь-якого навчального закладу освіти. Як постійне джерело поповнення особистого досвіду кожного учасника освітнього простору сучасної школи і знань людини соціальне середовище є тим об'єктивним фактором, що визначає спрямованість життєвих потреб, інтересів, цінностей, реальну поведінку особи, процес її самовизначення і самореалізації.

Освітній простір навчального закладу – це середовище (поле) освітньої та соціальної життєдіяльності, яке містить сукупність соціальних груп, індивідів і формує уявлення індивіда чи групи про своє місце у середовищі конкретного закладу.

У процесі повсякденної діяльності всі учасники освітнього простору школи формують власні соціокультурні уявлення про Всесвіт, природу, соціальні системи, навчальний заклад, себе та інших людей. Саме ці уявлення і є первинними орієнтаціями та регулюючими життєдіяльність чинниками у просторі культури суспільства, соціальних спільнот і груп [9-268].

У кожному навчальному закладі є явні та приховані фактори, що впливають на учасників освітніх процесів, їх результативність й ефективність. До явних факторів відносять: мету навчального закладу (освітнього процесу, заходу), зміст, засоби педагогічної комунікації вчителів, учнів. Прихованими факторами освіти є: простір, середовище, контекст, фон, які має навчальний заклад. Саме тому врахування деяких психолого-педагогічних аспектів оновлення навчального закладу дозволить не лише спроектувати можливі напрями розвитку сучасної школи, а й врахувати при цьому бажані індивідуальні траєкторії розвитку вчителя і учня, а, можливо, і персональні освітні (самоосвітні) програми учасників освітнього простору.

Одним із найдавніших принципів педагогіки є принцип природовідповідності. А як відомо, у природі все збалансовано. Саме тому, однією із найважливіших задач оновлення освітнього простору є забезпечення відповідності життєдіяльності його учасників власним природним (індивідуальним) особливостям. Отже, провідною ідеєю оновлення освітнього простору є забезпечення збалансованості явищ і процесів, які відбуваються в освітньому середовищі. Такий баланс дозволить оздоровити освітнє середовище і зберегти здоров'я учнів і педагогів.

Спрямовуючи людину до здоров'язбереження у процесі життєдіяльності, необхідно передбачити *баланс тілесного, емоційного, раціонального, соціального і духовного* особистісних вимірів. Отже, в освітньому просторі навчального закладу доцільно створити умови для гармонійного розвитку усіх п'яти особистісних вимірів.

Позитивна психотерапія використовує метод аналізу *збалансованості чотирьох сфер життєдіяльності* людини: *тіло, діяльність, контакти і майбутнє*. Найбільше енергії переважна більшість педагогів приділяє саме діяльності! Саме через постійну діяльність «як білка у колесі» відбуваються такі процеси як психологічне вигорання та професійна деформація. Чи можливо ефективно діяти, не піклуючись про тіло, майбутнє, не приділяючи достатньої уваги контактам? Звичайно, ні! Отже, в освітньому просторі навчального закладу окрім забезпечення сфери діяльності мають бути передбачені реальні можливості для оволодіння мистецтвом спілкування, піклування про своє тіло та формування умінь формувати своє успішне, щасливе майбутнє. Кожна сфера є важливою і забезпечення збалансованості життєдіяльності учасників освітнього простору навчального закладу дозволяє гармонізувати розвиток і саморозвиток і учня, і вчителя.

Потрапляючи в освітній простір навчального закладу, кожний вихованець має почувати себе **безпечно** (як фізично, так і психологічно) і **комфортно**, а навчання і виховання необхідно підпорядковувати тому, щоб учням було **цікаво і корисно**. Перші дві ознаки стосуються базової потреби людини у

любіві, дві останні – потреби у пізнанні. При цьому важливо, щоб освітні процеси були збалансовані й одночасно забезпечували потребу особистості і у любові, і у пізнанні. На жаль, у сучасних школах інтенсивно забезпечується потреба у пізнанні, при цьому майже не використовується ресурс базової потреби людини у любові. Саме тому, оновлення освітнього простору навчального закладу необхідно розпочинати із любові і поваги до себе, а потім вчитись любити і поважати інших.

Отже, ідея збалансованості набуває надзвичайної актуальності у процесі оновлення і гуманізації освітнього простору кожного навчального закладу.

Останнім часом все чіткіше простежується різноманітність картин світу, які можна віднести до декількох онтологічних фокусів:

- онтологія природнього ;
- онтологія культурного антропоцентричного;
- онтологія розумового, раціонального (миследіяльності) ;
- відмінна ідея Бога або абсолюта – гранична форма організації кожного фокусу.

Таким чином, важливо, щоб в освітньому просторі множинність онтологій приймалась як цінність і ресурс розвитку. *Гранична форма освітньої ідеї сьогодні – це формування здатності жити і працювати із декількома онтологічними фокусами* (ця здатність передбачає уміння будувати певні «метаонтології») [19].

1.1. Що потрібно враховувати ,проектуючи напрями оновлення освітнього простору навчального закладу?

*Шлях України...до достойного місця у глобальному світі
лежить через освіту, яку необхідно будувати
у відповідності до глобальних рамок
В.А. Нікітін*

Освітній простір кожного навчального закладу є унікальним, своєрідним й неповторним соціально-культурним утворенням у певному часі, місці і просторі. Освіту сучасного суспільства можна представити як міф про

спорядження у дорогу крізь відомі світи й прорив у нові. Головною метафорою сучасної освіти є персональна траєкторія або шлях, а основним змістом має стати мистецтво навігації... Отже, й сьогодні головною фігурою в освіті є Вчитель (досвідчений мандрівник у світах, тьютор, гід, водій).

Однією із основних задач, що постає перед сучасним Учителем – представити відомі й невідомі світи для розуміння й проектування власного шляху Учня, забезпечити рух, саморух і фіксацію досвіду учасниками освітніх процесів.

Один цикл руху людини в освітній сфері В.А. Нікітін представляє таким чином: *учнівство* (мистецтво постановки запитань) – виховання (демонстрація можливого у культурі) – навчання (входження у певну діяльність) – підготовка (передача процедур діяльності) – тренування (закріплення стандарту процедур) – *самовизначення* (рефлексія своїх можливостей і поява нових запитань) [19]. Отже, гуманізація освітнього простору сучасного навчального закладу передбачає включення до циклу руху людини в освітній сфері практики Учнівства (у контексті оволодіння мистецтвом ставити запитання) і процедури самовизначення. Як відомо, у більшості навчальних закладів освіти мають місце виховання, навчання (не завжди практико орієнтоване), підготовка і тренування.

Ми вважаємо, що забезпечення повного циклу руху людини в освітній сфері дозволить справжнім учням здійснити саморух по індивідуальній траєкторії у відповідності із персональною освітньою програмою.

Отже, основними фокусами у сфері освіти є: світ учнівства або входження у запитання про сенс життя, власне місце у житті. Саме учнівство забезпечує можливість майбутнього завдяки відновленню здатності до рефлексії й творенню дослідницьких парадигм. Варто пам'ятати:

- у світ учнівства входять і живуть у будь-якому віці;
- *Великі Вчителі – це завжди великі Учні.*

1.2. Відповідальність в освітньому просторі та її наслідки

Будь-який освітній процес передбачає розподіл відповідальності між усіма його учасниками. Реалії більшості шкіл та інших навчальних закладів не завжди передбачають рівноцінний розподіл відповідальності. Так, якщо щось сталося на рівні школи, відповідальним є директор (адміністрація). Якщо щось сталося на уроці, відповідальна особа – вчитель. Якщо щось сталося у конкретному класі, відповідальний – класний керівник. Запитання «За що у школі відповідає учень?» часто залишається без чіткої відповіді.

Таким чином, є сенс перерозподілити відповідальність і зрозуміти, що освітній простір завжди передбачає взаємодію. Там, де є взаємодія, завжди необхідно рівноцінно розподіляти відповідальність між усіма її учасниками. Кожен вчитель має право сказати учням: «Я навчу вас фізиці, біології, літературі, мові, математиці, якщо ви у мене будете вчитися!» Отже, навчання починається із прийняття на себе відповідальності, укладання угоди (домовленості, контракту, договору тощо). Відома усім приказка про те, що коня можна привести до води, але не можливо примусити напиться, дуже гарно демонструє те, що відбувається у багатьох навчальних закладах. Отже, виникає запитання: «А чому коні не п'ють?» Можливо, отруйна вода або її забагато, а, можливо, відсутня спрага тощо...

Якщо все це перенести у простір сучасної школи, вчитель відповідальний за якість води, а учень за себе.

Для того, щоб розподілити відповідальність між учасниками освітнього процесу, необхідно створити середовище, яке буде передбачати можливість вибору та прийняття на себе відповідальності за свій вибір. Саме ті навчальні заклади, які створюють умови для здійснення вибору і формування відповідальності учасників освітнього процесу за власні (а не чужі) думки, емоції, дії, поведінку, досягають успіху. Успішними є випускники цих навчальних закладів. Будь-який успіх починається із відповідальності.

Деякі запитання, на які варто відповісти, оновлюючи освітній простір навчального закладу

1. *Проблемні запитання до сучасної освіти (за В.А. Нікітіним).* Для того, щоб Учень міг організувати свою успішну життєдіяльність, реалізувати свій потенціал, виконати свою місію, освіту необхідно спрямувати на забезпечення можливості людини дати собі відповіді на такі запитання:

- Як забезпечити себя і сім'ю в умовах динамічного ринку робочих місць?
- Як жити із іншими в умовах мультикультурності?
- Як жити із собою в умовах множинності самоідентифікацій та самовизначень.
- Як жити із Богом, істиною в умовах зіткнення картин світу?

Відповідаючи на ці запитання, вчителі, як правило, переглядають окремі складові своєї професійної діяльності. Так, послідовно відбувається зміна професійних концепцій педагога від концепції «Я – вчитель» (Девіз: я - гарний вчитель, який розглядає результати діяльності як власні результати) більшість вчителів переходить до концепції діяльності (пошук і удосконалення форм, методів, прийомів роботи, розробка персональних педагогічних технологій. Девіз: я вчитель, який бездоганно працює. Незначна кількість освітян приходить до запитання «Навіщо?». Навіщо я такий гарний вчитель, який бездоганно працює, навіщо все це кожному конкретному учневі? Саме цей етап професійної діяльності і повертає вчителя до проблемних запитань сучасної освіти.

2. *Коли і які типи педагогіки використовувати?*

- «долаюча» - для формування тих, хто творить нове;
- «регламентуюча» для тих, хто формує нове;
- «реалізуюча» для тих, хто практикує нове;
- «заповнююча» для споживачів.

3. Моделюючи або проектуючи будь-які зміни освітнього простору, важливо, щоб ми мали міцний фундамент. Таким фундаментом може стати

SWOT-аналіз освітнього простору навчального закладу (або самого навчального закладу). Такий аналіз потребує відповіді на такі запитання:

- Які сильні і слабкі сторони має освітній простір нашого навчального закладу?
- Які можливості відкриваються (з'являться) завдяки оновленню освітнього простору навчального закладу?
- Які небезпеки (загрози) містить у собі оновлення освітнього простору навчального закладу?

Результати відповідей учасників освітнього простору (адміністрації, вчителів, учнів, батьків) доцільно розмістити таким чином:

S (Strength) – <i>сильні сторони</i>	W (Weakness) – <i>слабкі сторони</i>
O (Opportunities) - <i>можливості</i>	T (Treats) - <i>загрози</i>

4. Після ретельного аналізу можна переходити до формування бачення, стратегії і тактики оновлення освітнього простору навчального закладу. При

цьому доцільно здійснювати оцінку того, що планується оновлювати з допомогою *методу SMART* (від англ. smart – розумний).

Цілі і завдання щодо оновлення освітнього простору можуть бути практично втілені, якщо вони:

- Конкретні (*Specific*) і досяжні.
- Вимірювані (*Measurable*). У процесі оновлення освітнього простору необхідно визначити чіткі параметри, за якими можна вимірювати чи реалізовані цілі;
- Узгоджені (*Agrid*) та досяжні (*achievable*). Для оновлення освітнього простору навчального закладу необхідно згода членів педагогічного і учнівського колективів, батьків і забезпечення координації діяльності і взаємодії. Також важливо ставити досяжні цілі;
- Реалістичні (*Realistic*). Реалізація цілей має узгоджуватися із реальними ресурсами навчального закладу;
- Визначені у часі (*Timed*). Необхідно, щоб усі процеси оновлення освітнього простору навчального закладу мали визначені дати початку і закінчення.

На етапі попереднього відбору цілей і завдань ті з них, які не відповідають зазначеним параметрам, мають бути або відхилені, або доопрацьовані.

Окрім того, *метод SMART* передбачає відповіді на такі запитання:

<i>S</i>	<i>Конкретність</i>	<i>Що саме необхідно досягнути?</i>
<i>M</i>	<i>Вимірюваність</i>	<i>Як виміряти досягнення результату? За якими показниками?</i>
<i>A</i>	<i>Узгодженість, досяжність</i>	<i>Чи можливо це у даній ситуації? Чи узгоджені дії із тими, хто причетний до справи?</i>
<i>R</i>	<i>Реалістичність</i>	<i>Який механізм і алгоритм дій?</i>
<i>T</i>	<i>Своєчасність (Timely)</i>	<i>Які терміни досягнення цілей і задач? У які моменти і у якій послідовності будемо діяти?</i>

5. У процесі проектування можливих напрямів, цілей і завдань оновлення освітнього простору навчального закладу важливо знайти чіткі й повні відповіді на запитання: **ЩО? З КИМ? ЯК? НАВІЩО?** Схематично варіанти відповідей подані на схемі 1.

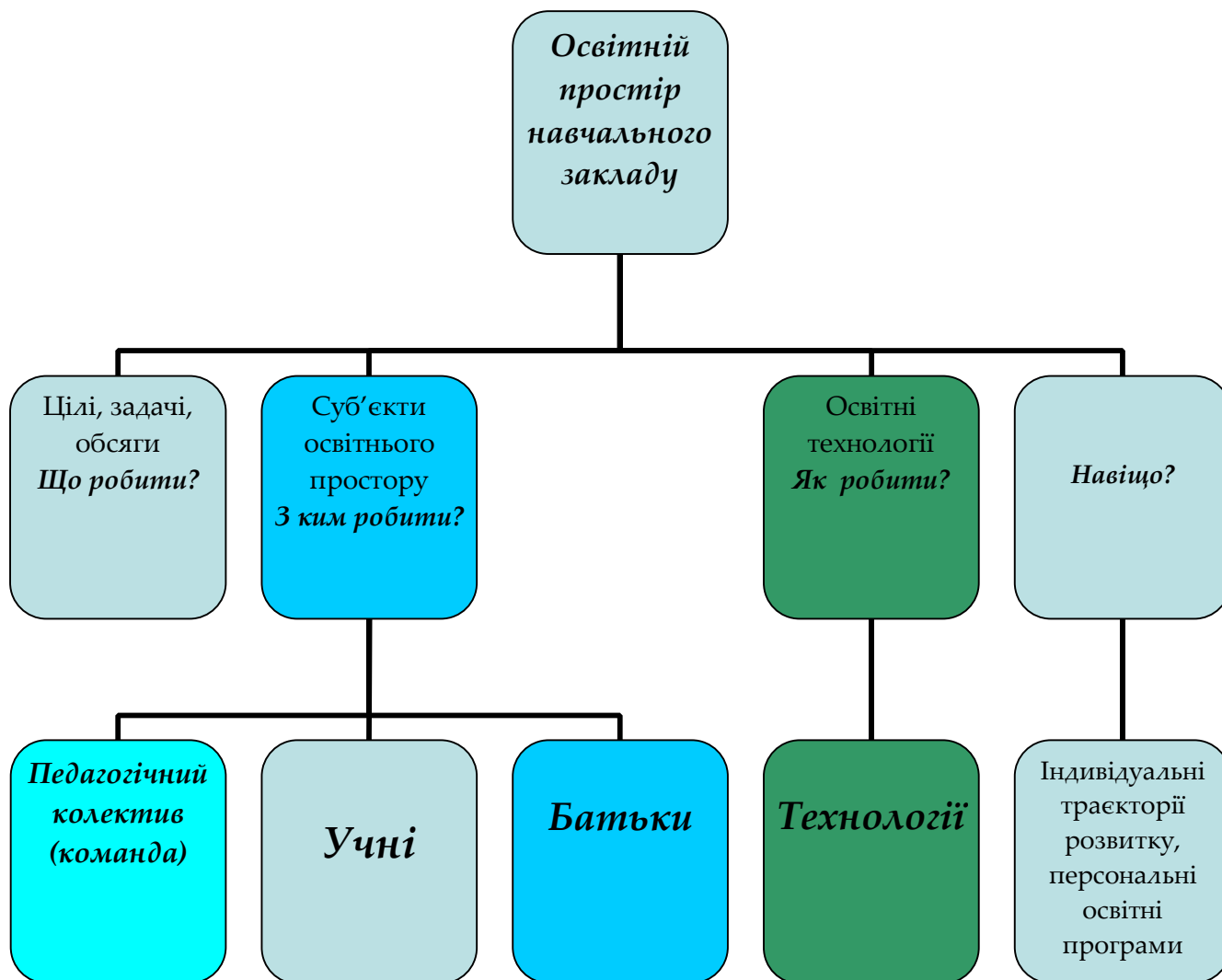

Схема 1.

6. **Під час взаємодії** у процесі оновлення освітнього простору, його учасникам доцільно ставити запитання «**Що?**», «**Коли?**» і «**Як?**» замість «**Чому?**». Саме за таких умов взаємодія буде ефективною, конструктивною та продуктивною [4].

II. Практика і досвід оновлення освітнього простору навчального закладу

2.1. Вчитель, який завжди є Учнем або Учень, який є Вчителем Виховання — це багатогранний процес постійного духовного збагачення і оновлення тих, хто виховується, і тих, хто виховує...

В. О. Сухомлинський

Ніхто мені не друг, ніхто мені не ворог, кожен мені Вчитель...

Східна мудрість

*Із безмежного океану різноманітних сигналів наш мозок помічає
лише те, що ми очікуємо побачити*

В. Синельников

Будь-яке оновлення розпочинається із зміни свідомості, мислення, мислеформ і мислєдіяльності. Все це потребує величної практики УЧНІВСТВА. У наш час може навчати все, що знаходиться навколо нас. Але необхідно бути готовим навчатися. В. Синельникове писав: «...Коли підготовлений учитель, з'являються учні, й навпаки – у зацікавленого учня з'являється свій вчитель» [27-5]. Необхідно зрозуміти, що інші люди віддзеркалюють саме те, що є в нас самих. Так, якщо у вчителя високий рівень підсвідомої агресії, в його присутності учні часто будуть проявляти агресії, як по відношенню до учнів, так і до вчителя. Якщо вчитель увійшов у клас роздратований, напружений або стривожений, за десять хвилин після початку взаємодії із учителем у такому емоційному стані учні почнуть «повертати» йому те, що одержали від нього. Відмий принцип: що віддав – то твоє! У результаті виснаження, незадоволення й інші негативні емоції і стани. Останнім часом у психологічній термінології з'явився термін «емоційний депозит». Отже, кожен учасник освітнього простору щось «вносить» на спільні емоційні депозити класу, навчального закладу. Саме тому необхідно щоб і вчителі, і учні усвідомлювали свою персональну відповідальність за ті емоції і почуття, якими вони наповнюють освітній простір, у якому ж самі і знаходяться. Все це потребує навчання управлінню своїми емоціями. Часто можна почути фрази вчителів «Як мене дістали...», «Мене вивели із себе», «Мене заморили (розізлили)», «Мене втомили учні або хтось інший». Всі ці фрази свідчать про

відсутність відповідальності людини за свій емоційний, психофізіологічний і в решті решт фізичний стан. Відповідальна людина, яка є господарем самому собі замість цих фраз може сказати: «Я дозволив себе дістати, вивести, заморити», «Я дозволив собі розізлитись, втомитись» тощо. Після озвучення цих фраз, наступним кроком відповідальної людини буде робота над собою і гармонізація своїх емоційного, психофізіологічного і фізичного станів. Недаремно ті, хто має досягнення на шляху самовдосконалення повторюють мудрий вислів: **«Вчора я був розумний, я хотів змінити світ. Сьогодні я мудрий – я змінююсь сам»** [12]. Лише працюючи над собою, змінюючи себе ми можемо змінити світ навколо себе. Іншого шляху немає. Отже, хто буде мудрішим вчителі чи учні? Хто осягне мудрість, той і стане справжнім Вчителем.

Життєві обставини формуються не лише конкретними вчинками, але й характером думок людини. Якщо ваше ставлення до світу переповнено ворожнечею, агресією, ненавистю, світ відповість вам тим же. Якщо ви постійно виражаєте власне незадоволення світом або іншими людьми, причин для цього буде все більше і більше. Якщо ваше ставлення до дійсності наповнено негативізмом, світ буде повертатися до вас своїм найгіршим боком. Позитивне ставлення до себе, інших людей і світу, навпаки, буде найприроднішим чином змінювати ваше життя на краще. Людина одержує те, що сама обирає. Такі реалії нашого часу. Отже, необхідно вчитися позитивному ставленню до себе, інших людей, світу. Вчимося позитивному світосприйняттю разом і вчителі, і учні. Не хочемо вчитися – будемо бачити світ таким, яким звикли...

Наступним кроком учнівства є процес духовного розвитку який також тісно пов'язаний із відповідальністю. У Олени Коробейнікової є таке визначення: «Духовність – це міра відповідальності людини за власний життєвий шлях» [11]. А будь-який життєвий шлях залежить від наших думок, емоцій, від наших виборів і здатності відповідати за себе.

Алгоритм духовного сходження і вчителя, і учня можна представити таким чином:

I крок – самоприйняття. Результатом цього етапу є безумовне прийняття себе та усвідомлене й відповідальне ставлення до своїх дій і вчинків. Основою самоприйняття є формування позитивного мислення й світосприйняття завдяки трансформаціям на емоційному та ментальному рівнях людини.

II крок – самоусвідомлення. Основою цього етапу є пошук себе, розкриття своїх потенційних творчих можливостей, здібностей, розуміння свого життєвого призначення. Саме на цьому етапі людина здійснює пошук відповіді на запитання «Як жити із собою в умовах множинності самоідентифікацій та самовизначень?»

III крок – духовного взаємозбагачення. На цьому етапі кожен Учень потребує Вчителя, який оволодів системою психолого-педагогічних знань і практик, які сприяють саморозвитку і самовдосконаленню особистості, трансформації негативних рис характеру і особистісних якостей у позитивні, наповненню себе любов'ю, даруванню любові іншим людям.

IV крок – гармонізації. На цьому етапі відбувається гармонізація внутрішнього світу усіх учасників освітнього простору, що забезпечує процес гармонізації освітнього середовища освітнього закладу.

Ми вважаємо, що таке духовне сходження і сприятиме оновленню освітнього простору навчального закладу. Окрім того, вважаємо за доцільне привести правила-орієнтири для людей, які прагнуть навчитися безумовному, позитивному прийняттю себе.

Сім головних кроків на шляху до себе (за О. Сиваком і О. Волошенко)

1. Я приймаю свої почуття і емоції, дозволяю собі відчувати все «до кінця», не задавлюючи емоції на стадії їх пробудження (формування). Я управляю своїми емоціями. Так формується культура емоційної поведінки.

2. Я обираю зростання, відкритість себе новому досвіду, новим можливостям.

3. Я у діалозі зі своєю внутрішньою природою, тому завжди запитую себе «Чи дійсно я хочу саме цього?».

4. Я не пояснюю свої дії діями інших людей. Я усвідомлюю відповідальність за свій вибір і наслідки вибору.

5. Я знаходжу власний внутрішній опір власному зростанню (розвитку) і трансформую те, що мені заважає у свої сильні сторони з метою саморозвитку.

6. Я дозволяю собі бути спонтанним, природнім, здоровим, успішним, багатим і не зупиняюсь у розвитку. Я все можу у думках, словах, діях. Я відповідаю за себе.

7. Я постійно знаходжу Учителів для розвитку свого власного потенціалу і співпрацюю з ними з любов'ю і вдячністю, не зважаючи на те, що вони «віддзеркалюють» у мені.

Отже, оновлення освітнього простору розпочинається із розуміння необхідності бути Учнем і навчатися.

В. О. Сухомлинський писав: „Така духовна і філософська основа нашої професії і технології нашої праці: щоб відкрити перед учнями іскорку знань, учителеві треба увібрати море світла, ні на хвилинку не відходячи від променів вічно сяючого сонця знань, людської мудрості.[30- т.4, с.465] Цю думку В.О. Сухомлинського розвив Ш.О. Амонашвілі: «Увібрати море світла значить:

- Прагнути розширити свою свідомість від Світу Земного до Світу Небесного – в цьому допоможе нам розуміння Духовності.

- Постійно вдосконалювати свої знання і досвід – в цьому допоможе нам Творчість.

- Прилинути до гірських джерел педагогічних знань – в цьому допоможуть нам класики світової педагогіки.

- Плекати в собі благородність і великодушність – в цьому допоможе нам Вільна Воля.

- Загартовувати себе в безмежній відданості - в цьому допоможе нам Совість.

- Радіти життю – в цьому допоможе нам усвідомлення нашого Призначення.

У нас є сили, щоб наповнити Світлом і творити в собі Світлу Людину, світитись для учнів наших, для оточуючих, для всього світу, для Всесвіту.» [1-96]

2.2. Взаємодія вчителя і учня: можливості для оновлення

Справжні вчителі ті, хто зачепив наші духовні струни

Ш.О. Амонашвілі

Гарний вчитель не викладає предмети, - він вчить учнів.

У кожного учня власні потреби, думки, свій рівень і способи розуміння і вчитель враховує це, інакше учні нудьгують і розчаровуються у ньому...

Дж. Джексон

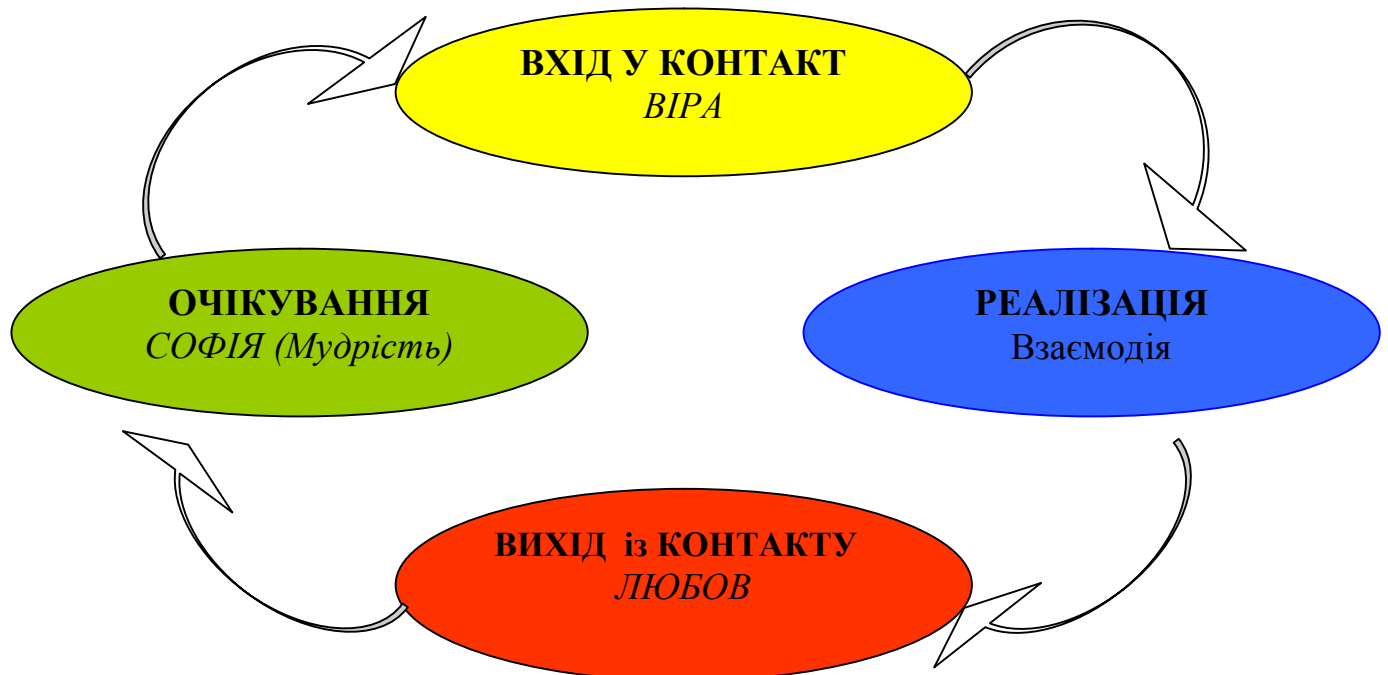
У школі необхідно не лише давати академічні знання, а й навчати новому мисленню, ставленню до себе як особистості, до людей, Природи і Всесвіту. Пробуджувати таланти й здібності, які приховані у

кожному

В. Синельников

Лабораторія гуманної педагогіки «Діалог» (О.Сивак, Л. Жеребньова) розробила модель діалогічної взаємодії, яку ми розширили і вважаємо за доцільне використовувати для аналізу будь-якої діяльності в освітньому просторі школи.

Схематично таку модель можна представити таким чином:

1. Вхід у контакт. Щодня вчитель контактує із класом, учнями або учнем, колегами, педагогічним колективом та адміністрацією навчального закладу. Від того, із якими намірами, думками, готовністю до гармонійного спілкування, світосприйняттям ми входимо у контакт, дуже часто залежать як процес, так і результат взаємодії. Отже, варто не лише усвідомлювати із якими емоціями, почуттями, емоційними станами вчитель входить у клас, а ще й проаналізувати у що або у кого вірить учень.

Однією із необхідних складових входу у контакт є віра в те, що все буде добре. Разом із тим можна задати собі запитання: «У кого вірити (або більше вірити), якщо входимо у контакт, розпочинаємо взаємодію?» Традиційно педагоги озвучують три відповіді:

- у себе;
- у того (тих) із ким взаємодієш;
- і у себе і у тих, із ким контактуєш.

Розглянемо можливі наслідки такої віри під час входу у контакт.

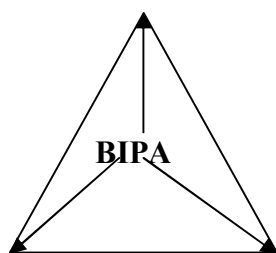
Якщо віримо у себе більше, ніж у тих, із ким контактуємо, взаємодія набуває авторитарних ознак. Це принцип «п'єдесталу», який характеризується прийменником «над». Така позиція «Я над іншими» часто провокує інших учасників взаємодії «шукати» способи «струсити із п'єдесталу» того, хто тисне на них своєю зверхністю.

Якщо є віра в тих, із ким взаємодієш, але недостатня віра у себе, у педагогічній практиці може з'явитися позиція «Інші наді мною». Цю позицію характеризує прийменник «під». За таких умов, у людини часто з'являється спокуса передати (перекласти) відповідальність за власні дії, вчинки, поведінку, результати діяльності на інших. Така позиція не сприяє конструктивній взаємодії й призводить до появи почуттів провини, образи, сорому. У свою чергу зменшується особистісна сила «Я» й ще більше зменшується вір у себе.

Віра і в себе і в тих, із ким взаємодієш є передумовою партнерської взаємодії. Саме тут з'являється діалогічна позиція «я разом із іншими». Саме така взаємодія є основою гуманної педагогіки.

У сучасному менеджменті часто використовують трикутник успіху:

В установу (навчальний заклад, клас, команду)

В себе

У результати (діяльності, взаємодії)

Отже, якщо вхід у контакт відбувається із вірою (+, ++, +++), то і результати взаємодії також позитивні (не зважаючи на труднощі, помилки, ускладнення). Саме тому, перед входом у контакт доцільно поміркувати, яка у Вас віра в себе: +, ++ чи +++; яка віра у клас в цілому +, ++ чи +++; яка віра у кожного конкретного учня або інших учасників педагогічної взаємодії (колег, батьків, адміністрації).

Якщо виникають ситуації, коли Вам важко входити у контакт або відчутти віру в себе та інших, доцільно попрацювати над собою, використовуючи конкретні психотехніки, вправи, методики, прийоми.

2. **Реалізація.** Реалізуючи цілі, ідеї, наміри, вчителю важливо мати надію на те, що всі учні зможуть зрозуміти, осягнути, засвоїти все, що передбачено у процесі взаємодії. Важливо, щоб учитель надіявся на кожного учня, створював умови для реалізації кожним учнем своїх здібностей, свого потенціалу.

3. **Вихід із контакту.** Завершення процесу взаємодії необхідно супроводжувати позитивними емоціями, а найкраще – любов'ю. Якщо спілкування завершується позитивом, завжди хочеться повертатися туди, де нам було добре. Чим частіше ми завершуємо взаємодію, говоримо приємні речі, тим більше гармонії з'являється між учителем і учнями.

4. **Очікування.** Після взаємодії настає період очікування, який важливо супроводжувати мудрістю. У цей час доцільно проаналізувати взаємодію, яка відбулася. Застосувати психологічні методики для відновлення

емоційної рівноваги. Спланувати подальшу взаємодію і знову підготуватися до входу у контакт.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

ОЧІКУВАННЯ <i>СОФІЯ</i> <i>ЗИМА</i> <i>НІЧ</i>	ВХІД У КОНТАКТ <i>ВІРА</i> <i>ВЕСНА</i> <i>РАНОК</i>	РЕАЛІЗАЦІЯ Взаємодія <i>НАДІЯ</i> <i>ЛІТО</i> <i>ДЕНЬ</i>	ВИХІД ІЗ КОНТАКТУ <i>ЛЮБОВ</i> <i>ОСІНЬ</i> <i>ВЕЧІР</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Що я хочу? - Навіщо це мені? - Чим готовий заплатити? - Внутрішнє «так!» для взаємодії; - Вибір стратегії, території, умов спілкування; - Інформаційна підготовка; - Емоційна підготовка; - «Включення» ресурсного стану; - Сформувати готовність до будь-якого результату; - Сердечний самоконтроль. 	<ul style="list-style-type: none"> - Емоційно збалансуйте «Я»; - Приверніть до себе увагу, отримайте «ТАК-реакцію»; - Облаштуйте ситуацію: через віру у позитив, впевненість, поставу, дистанцію, простір; - Налаштуйте учасників взаємодії до необхідного психологічного стану шляхом приєднання і супроводжуйте (побачити, почути, відчуті і розібратися, осягнути й зрозуміти); - Узгодьте цілі; - Мотивуйте. 	<ul style="list-style-type: none"> - Окресліть проблему і поставте завдання; - Активно слухайте; - Створіть момент подиву (інтересу) - родзинку); - Заявіть (озвучте): пропозиції, прохання, умовляння, вимоги; - Структуруйте і конкретизуйте етапи ваших дій; - Визначте ресурси, час, критерії, взаємну відповідальність; - Окресліть перспективи. 	<ul style="list-style-type: none"> - З'ясуйте можливі помилки і перешкоди; - Домовтесь про контроль; - Пообіцяйте «цукерку» або «страшилку»; - Перевірте розуміння і готовність («Так-реакція»); - Обміняйтесь думками, почуттями щодо взаємодії; - Висловіть подяку (або вибачення), сподівання на майбутнє.

Як бачимо, у таблиці є такі аналогії: вхід-ранок-весна, реалізація-день-літо, вихід-вечір-осінь, очікування-ніч-зима. Отже, ранок і весна, як і вхід у контакт починаються із вірою, день і літо, як і реалізація із надією; вечір і осінь, як і вихід із любов'ю; ніч і зима, як і очікування із мудрістю.

Вважаємо за доцільне, будуючи взаємодію в освітньому просторі, доцільно використовувати такі правила:

1. Усвідомте свої наміри у процесі спілкування. (Чого Ви хочете від спілкування: уваги, встановлення добрих стосунків, складання домовленостей?)

Успішна взаємодія із оточуючим світом сприяє особистісному зростанню. Зробіть світ навколо себе світлим, добрим, радісним!

2. Якщо будете уважними до процесу спілкування, почнете більше розуміти і помічати.

3. Розвивайте гнучкість (здатність говорити і діяти у відповідності із «моделями світу» співрозмовників).

У спілкуванні ведучим буде той, хто має більше виборів. Змінюйте поведінку до тих пір, поки не отримаєте бажаного результату.

4. Все, що Ви робите, має бути сприятливим для Вас і оточуючих людей.

Ми хочемо, щоб спілкування було плідним і приносило задоволення. Питання полягає в тому, що Ви особисто можете для цього зробити? Як організувати свою поведінку і свій досвід для того, щоб спілкування було максимально ефективним і приємним для обох сторін?

5. Спілкування можливе за умови розуміння один одного.

6. Ефективна взаємодія ґрунтується на повазі до світу іншої людини. *Вчіться толерантності. Уміння сприйняти, прийняти і зрозуміти іншого.*

7. Зверніть увагу на: просторове розташування, вираз обличчя, жести, постави, інтонацію.

Рухи тіла передають не зміст, а інформацію про процес спілкування.

8. Виражайте відвертість і готовність зрозуміти.

9. Спробуйте навчитись давати і сприймати реальний зворотний зв'язок.

10. Пам'ятайте про драми спілкування:

- Драма слухання: слухаю, але не чую;
- Драма розуміння: чую, але не розумію;
- Драма мовлення: розумію, але не можу пояснити;
- Драма самовиразу: і відчуваю, і знаю, але не можу бути собою.

11. Не виправдовуйтеся, а пояснюйте!

12. Не звинувачуйте а з'ясуйте! (не змушуйте, виправдовуватися).

13. Не судіть (засуджуйте), а формулюйте (уточнюйте свою думку і думку партнера). Чи правильно я Вас зрозумів? Чи правильно я повторила Вашу думку?

14. Не нападайте, а доповнюйте (точку зору)! Я була рада почути Вашу точку зору, чи хотіли б Ви почути мою думку?

15. Не заперечуйте (не доводьте), а пропонуйте (своє рішення)! Якщо я впевнений, немає сенсу доводити. Не виправдовую свою позицію доведенням.

16. **Я маю право відмовитися будь-що робити якщо:**

- Про це мене не просили...
- Це мені не по силі. (У мене немає на це сили).
- Це суперечить інтересам (сім'ї).
- Інтуїція каже "НІ!"

Отже, не опирайтесь і не ігноруйте, а беріть участь у будь-якій ситуації із любов'ю до себе і до інших учасників взаємодії.

У процесі взаємодії учасники освітнього простору часто опиняються у такому трикутнику:

Тиран переслідує жертву, знецінює її (думки, емоції, почуття, прагнення...) і знаходиться у позиції впевненості (самовпевненості). Жертва, обумовлена законами соціуму, відчуває себе втраченою, пригніченою. Умовно це є позиція «поранений», який шукає рятівника (або цапа відбувайла). Рятівник, виходячи із позиції турботливості, намагається врятувати жертву і при цьому забуває, що «благими намірами моститься дорога у пекло...» [27] Рятівнику важливо

пам'ятати: не варто рятувати, допомагати, якщо тебе про це не просили; заборонено робити за іншого більше, ніж він робить сам.

Спробуйте дати відповіді на такі запитання:

- Яку роль у цьому трикутнику найчастіше грає директор школи?
- Яку роль – класний керівник? Яку роль - вчитель? Педагог-організатор? Соціальний педагог? Психолог?
- Які ролі «дістаються» учням? Батькам?
- Ким стає педагогічний працівник після повернення із роботи додому?

Із дитинства багатьох «привчають» до моделі взаємодії тиран-жертва-рятівник. Отже, ми чуємо: «Мене дістали, втомили, довели, врятували тощо». Знаходження у будь-якій ролі сприяє накопиченню підсвідомої агресії як тираном, так і жертвою, і рятівником.

Розглянемо декілька класичних прикладів. Якщо у родині двоє дітей, дорослі стають на бік?.. (меншого). У результаті діти не оволодівають навичками конструктивної взаємодії, а у родині накопичується підсвідома агресія. Яка згодом провокує свідому агресію членів родини. Іншим прикладом є така ситуація: в учительській до класного керівника звертається колега: «Ідіть і щось зробіть своєму класові!» Які дії класного керівника?.. Пам'ятаймо: що ми відповідальні за себе і за те, що викликаємо у інших своїм внутрішнім світом.

Конструктивна взаємодія завжди базується на партнерських засадах, діалогічності і моделі взаємодії яка базується на позиції «Я – ГОСПОДАР САМОМУ СОБІ». Тобто, я несу відповідальність за своє світосприйняття, свої думки і наміри, емоції і почуття, дії і поведінку. Все, що відбувається зі мною – моє віддзеркалення.

Отже, в освітньому просторі навчального закладу актуальними є такі запитання:

- Як не стати **тираном**, який вимагає згоди?..
- Як не стати **жертвою**, яка боїться відмовити?..
- Як перестати **рятувати** усіх і вся?

Клод Штайнер зазначав, що у будь-якому випадку, коли одна людина рятує іншу, виконує за неї і для неї те, чого не хоче робити більше ніж на

50% їх спільної роботи, у свідомості Рятівника є припущення, яке стверджує, що жертва у певному сенсі безпомічна, не може попіклуватися про себе або у чомусь є гіршою за Рятівника. Акт рятування підтримує і підсилює нерівне співвідношення сил між рятівником і жертвою. Таким чином, рятівник не приймає позицію що «із людьми все гаразд і вони здатні попіклуватися про себе самі». Відмова від позиції зверхності й впевненість у тому, що деякі люди безпомічні – важкий вчинок, але лише він може вивести на шлях співпраці і партнерства [31].

В. Синельников зазначає: Якщо у людини є агресія до навколишнього світу, то їй, як тирану, скрізь будуть траплятися лише жертви. Й, навпаки, якщо агресія спрямована на самого себе, то така людина в основному буде зустрічатися із тиранами. Окрім того, найстрашніший тиран – це раб у минулому. Він закликає: Давайте перестанемо насолоджуватися своєю жертвовністю. Давно вже пора жити, тому що до цього часу... ми не жили, а виживали, тобто вмирили. Отже, давайте жити щасливо! [26]

Спроможність бути господарем самому собі базується на любові і повазі до самого себе та інших людей. Лише наповнившись ЛЮБОВ'Ю до самої себе у необхідній кількості, можна навчити любові інших людей, друзів, усіх людей, що оточують вас.

2.3. Методики і техніки гармонізації освітнього простору

Освіченість дає не пізнання, а осягнення світу із індивідуальними цінностями, сенсами, значеннями. Без цього пізнання буде формальним, безособовим, ззовні нав'язаним процесом.

Якіманська

*Якщо я хочу щось отримати від навколишнього світу,
я маю змінювати себе і свою поведінку до тих пір,
поки у навколишнього світу
не виникне спонтанне бажання дати те, чого я хочу.*

В.Синельников

Школа - це простір життя дитини; тут вона не готується до життя, а повноцінно живе, і тому вся діяльність навчального закладу вибудовується так,

щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника власного життя, гармонізації і гуманізації відносин між учнями і педагогами, школою і родиною, ґрунтуючись на ідеї самоцінності дитинства, діалогу, усвідомленого вибору особистого життєвого шляху [18].

У наш інформаційний вік досить високо цінується інформація, але спілкування і взаємодія з учнями на рівні забезпечення інформацією – однобокий підхід, адже без духовного єднання, духовної спільності вчителя і учнів неможливий повноцінний розвиток особистості учня. Стан сучасної школи передбачає покращення становища духовного розвитку як вчителя, так і учнів.

Однак вчитель сучасної школи зосереджений, в основному, на інформаційному забезпеченні своїх учнів, але без духовної складової цінність інформації знижується і бажання її отримувати в учнів падає. Емоційний і енергетичний стан, в якому перебуває вчитель під час уроку, досить відчутно передається учням. І те, що відчувають учні від учителя, повертається йому. Якщо такий емоційно – енергетичний обмін відбувається на досить низькому рівні, то ефективність навчально – виховного процесу досить низька. Вчитель має усвідомлювати, що від нього і тільки від нього залежить рівень емоційно – енергетичного спілкування в класі. Вчитель може і повинен навчитись управляти взаємодією з учнями на уроці, узгоджувати її, гармонізувати соціокультурне середовище навколо себе. Що таке гармонізація соціокультурного середовища навколо Вчителя? Це процес управління збалансованим емоційно – енергетичним станом Вчителя, що передається учням і свідоме керівництво з боку Вчителя власним емоційно–енергетичним станом та учнів класу, що забезпечує відновлення і урівноваження позитивного, комфортного самовідчуття кожного учасника педагогічної взаємодії.

Для того, щоб опанувати процесом гармонізації соціокультурного середовища навколо себе, вчитель має розвиватися духовно, йти шляхом духовного зростання. Що таке духовний розвиток вчителя? Це шлях розвитку,

що веде вчителя до внутрішнього стану спокою, рівноваги, впевненості в своїй справі, що передбачає духовну єдність з Вищим Всесвітнім Розумом для виконання своєї місії Вчителя, усвідомленню свого життєвого шляху і відповідальність за все, що на ньому відбувається. Духовний розвиток вчителя відбувається навіть, якщо вчитель не усвідомлює його важливість і необхідність. Але з моменту усвідомлення і прийняття рішення розвиватись духовно і цілеспрямовано йти по шляху розвитку, вчитель починає змінюватись, відчувати і усвідомлювати ті зміни, що відбуваються з ним. Він виходить на рівень самопояснень, самообґрунтування, а звідси самоусвідомлення що потрібно робити, що змінювати в своєму житті, в своїх взаємостосунках з учнями. Оволодівши необхідними методами, прийомами, методиками, техніками, вчитель засвоює їх, а потім вчиться управляти процесами взаємодії з учнями в класі. Це дає вчителю відчуття душевної рівноваги, спокою, впевненості в собі, своїх силах, задоволення від власної праці, адже зростає задоволення від результатів роботи самих учнів. Радість, яку відчують і вчитель, і учні в процесі взаємодії, є позитивним стимулом до життєдіяльності обох сторін: і вчителя, і учнів.

В.О. Сухомлинський у своєму творчому педагогічному житті створював „школу радості” для своїх колег і для своїх учнів тому, що вважав: „Радість як джерело оптимістичної впевненості в своїх силах є умовою того багатства дійсного ставлення до навколишнього світу, без якого неможливий духовний розвиток, особливо неможливо розкрити природних нахилів здібностей, обдарувань”. [30 - т.1, с.235]

Створювати позитивні умови для взаємодії в соціокультурному середовищі школи, забезпечувати радість в спілкуванні між учасниками педагогічного процесу зможе учитель, який здійснює саморозвиток у просторі знань і любові, природи і духу, який з відповідальністю ставиться до своєї місії Вчителя у сучасній школі, усвідомлюючи значимість цієї місії для людства і майбутнього планети Земля. Пропонуємо інструментарій для аналізу

особливостей реалізації людини у різних просторах і у житті й п'ятикрокову техніку для самоаналізу у процесі життєдіяльності [4]:

Простір Ознаки	природи	знання	любові	Присутності духа
Базовий інструмент	тіло	свідомість	психіка	самосвідомість
Базова потреба	Територія і безпека	Соціальний статус	Емоційні контакти	Віра і нова інформація
Соціальна реалізація	індивідуальність	Прояв здатності до пізнання, народження особистості	Проявлення здатності до любові, осягнення душі	Життєтворчість вихід за межі власного життя
НОРМА	Фізичне здоров'я	інтелектуальне здоров'я, позитивне мислення	Психічне здоров'я	Духовне здоров'я
енергетичний центр	живіт	мозок	серце	енергія духу

Модель самореалізації людини у житті.

ПОТРЕБИ	РІВНІ ВИБОРУ	ПОТЕНЦІЙНІ ЗДАТНОСТІ		СПРЯМОВАННІСТ Ь ЖИТТЄДІЯЛЬНОС ТІ
		ДО ПІЗНАННЯ	ДО ЛЮБОВІ	
потреба безпеки і особистої території (моя територія, моя безпека)	фізичний рівень	тіло-відчуття, пізнання свого тіла	індивідуальніст ь (я + тіло) любов до тіла	фізичне здоров'я
	особистісний рівень	свідомість, пізнання себе	я-діяльнісне (я + я) любов до себе	психічне здоров'я
потреба у соціально му статусі та емоційних контактах (мій статус, мої	міжособистіс ний рівень	контакти, традиції, пізнання інших людей	я-особистісне (я + ти) любов до інших	гармонійні стосунки
	системний рівень	діяльність, пізнання своєї діяльності	я-професійне (я + ми) любов до роботи	взаємовигідні стосунки

контакти)				
потреба у вірі і новій інформації (мій світогляд, моє місце в світі)	планетарний рівень	минуле, сучасність, майбутнє, пізнання світу	пра-ми (я+ пра-ми) любов до світу	планетарний світогляд
	універсальний рівень	вічність, безмежність, нескінченність , пізнання всесвіту	(я + дух) абсолютна любов	універсальний світогляд

5-крокова техніка для самоаналізу:

1. Дистанціювання. Після того, як відбулась подія, подивитись на неї збоку. Поставити запитання: «На що це схоже?». Уявити образ, намалювати, відтворити за допомогою тіла.
2. Інвентаризація. Поставити запитання: «Що відбулося? Що я відчував(ла)? Що думала?»
3. Ситуативне схвалення. Перерахувати ресурси, які допоможуть (перелік унікальності людини). Написати, озвучити.
4. Вербалізація. Приймаємо рішення. Озвучуємо варіанти.
5. Розширення цілей. Якщо у мене не стане цієї проблеми, що я буду робити більш цікаве?

Для того, щоб педагог зміг гармонізувати освітній простір, йому необхідно гармонізувати себе. Це означає, що педагогу необхідно зняти із себе напругу, втому, повернутись у стан емоційної рівноваги. Саме для цього доцільно використовувати певні психоемоційні техніки і методики. **Методика зняття емоційної напруги:**

а) стати, зосередитись, відчутти де, в якій частині тіла найбільше напруження. Подумки направити туди, через маківку голови, голубий потік небесного світла. Уявити та відчутти, як він вимиває емоційне напруження і ця «втомлена» енергія стікає по тілу вниз, через стопи ніг - в землю;

б) якщо не можна виявити локалізацію емоційного напруження, то уявити, що від маківки голови до ніг рухається потік голубого небесного світла і вимиває на своєму шляху «втомлену» енергію, знімає емоційне напруження і стікає через стопи ніг - в землю.

Методика візуального очищення струменями дощу.

Уявити та відчувати, що ти знаходишся під струменями дощу, що падає з неба та звернутись до цього потоку подумки: «Очистіть мене, потоки небесного дощу, від темної сірої, втомленої енергії» Уявити процес очищення від голови до ніг візуально і відчувати як стікає негативна енергія по тілу у стопи ніг і в землю. Подякувати. «Дайте мені, потоки дощу, свою силу, енергію, яка відновить мене».

Техніки трансформації емоцій та емоційних станів дуже детально описані у книгах Олени Коробейнікової «Семь дней которые» и «Быть и не болеть» [11,12]. Ці методики дозволяють трансформувати:

Роздратованість, страхи, образливість – у спокій і любов до себе; втому – у бадьорість; невпевненість – у впевненість, нерішучість – у рішучість; гнів – у спокій. Схожі методики для дітей молодшого шкільного віку є у книзі О.Коробейнікової «Школа сонячного їжачка».

Позитивно впливають на саморегуляцію людини афірмації:

«Я відчуваю гнів і відпускаю його у минуле із любов'ю до себе і вдячністю до ситуації. Я повертаюсь у стан внутрішнього спокою і душевної рівноваги»

«Я господар самому собі. Я приймаю себе таким, яким я є. Я люблю себе і управляю собою».

До технік, що гармонізують освітній простір можна віднести ***ментальну візуалізацію***. Так, на початку взаємодії вчителя із учнями, для підсилення єдності практикують таку ментальну візуалізацію:

1. Я посилаю любов собі – у свою душу, тіло, розум.
2. Я посилаю любов усім людям планети Земля. Я відчуваю своє братерство як Людина Розумна, Мисляча, Любляча.

3. Я посилаю свою ЛЮБОВ ПЛАНЕТІ ЗЕМЛЯ, як космічному тілу і Всесвіту.

Я є любов.

У кінці взаємодії ментальну візуалізацію можна наповнити таким змістом:

Я люблю себе. Я люблю усіх людей планети Земля. Я ЛЮБЛЮ СВОЮ ЗЕМЛЮ. Я люблю Космос у собі і себе у Космосі. Я є любов.

Використання у процесі взаємодії вчителя і учнів, позитивний вплив на характер взаємодії здійснюють *техніки позитивного звертання до учнів, що гармонізують освітній простір:*

Ці техніки можна використовувати як по відношенню до класу, так і до конкретного учня (учнів).

Техніка „Я висловлювання”

Я хотіла б, щоб ви (опанували, навчилися, засвоїли) допоможіть мені, будь-ласка, (зробіть, прочитайте, напишіть, виконайте) ...

Техніка надихання

• Я хочу вас навчити ... Це не просте завдання, але **я вірю**, що кожен з вас опанує цей (... спосіб) і ви успішно справитесь з цим завданням.

• Я (знаю, відчуваю, бачу, вірю), що **ти справишся** з цим завданням і в тебе все вийде , зосередься і постарайся..

• **Я вірю**, що ти знайдеш в собі сили виконати це завдання.

Техніка схвалення

• Я така задоволена, що ми всі сьогодні так дружно і злагоджено попрацювали.

• Мені приємно про це сказати, що сьогоднішню тему ви так уважно слухали і тому так добре засвоїли.

• Як добре, що ти повірив у свої сили і виконав це завдання.

• Як чудово, що ти не зупинився перед труднощами, а подолав їх.

Техніка спонукання

• А зараз зосередьтеся, заспокойтеся і постарайтеся вловити основну думку.

- Зосередься, подумай і зверни увагу на ось цей пункт.

Комбінація технік надихання – схвалення. Надихнути і схвалити, як уже успішно зроблену справу.

- Я (вірю, знаю, відчуваю), що ми зробимо цю аплікацію і всі попрацюємо дружно і злагоджено, кожен добре постарается.

Комбінація технік надихання - спонукання

- Я (відчуваю, знаю, вірю), що цю задачу зрозуміють всі, тільки зосередьтєся, уважно послухайте і ви всі зрозумієте.

Комбінація технік спонукання – схвалення

- Зосередьтєся, подумайте і ви дасте відповідь на запитання, яке я зараз поставлю. Я впевнена, що ви добре попрацюєте, дасте чудові відповіді.

Дуже часто, гармонізувати освітній простір педагогу заважають накопичені образи, осуд, неприйняття себе або інших. Саме тому, вчителю доцільно практикувати **методики прощення і прийняття себе та інших**. Початкова методика прощення полягає у тому, що проговорюються або прописуються такі слова:

З любов'ю і вдячністю я пробачаю сам(а) себе і приймаю себе такою, яким(ою) я є. Я прошу пробачення у самого(ої) себе за свої думки і емоції по відношенню до себе. З любов'ю і вдячністю я пробачаю сама себе.

Щоденна методика прощення себе: «Я пробачаю себе сьогодні за всі мої думки, емоції, дії, прояви і приймаю себе такою, яка я стаю в процесі роботи з собою. З любов'ю і вдячністю я відпускаю всі негативні думки по відношенню до себе. Я люблю і схвалюю себе».

Методика прощення себе:

Я пробачаю себе сьогодні за всі мої думки, емоції, дії, прояви і приймаю себе такою (таким), яка(який) я стаю в процесі роботи з собою. Я з любов'ю і вдячністю відпускаю всі негативні думки по відношенню до себе. Я люблю і схвалюю себе. Бажано багаторазово повторювати методику прощення до відчуття внутрішнього полегшення, покращення самопочуття.

Методику прощення інших людей (учнів) можна застосовувати як по відношенню до колективу, так і конкретної людини (учня).

Методика прощення іншої людини

I частина. З любов'ю і вдячністю я пробачаю...(назвати ім'я) і приймаю його (її) таким(ою) , яким(ою) створило його життя. Я прошу пробачення у ...(назвати ім'я) за мої думки і емоції по відношенню до нього (неї).

Після очистки «мислеформи образу» на конкретну людину, коли вона повністю пропрацьовано(I частина методики прощення), переходимо до II частини.

II частина. З любов'ю і вдячністю ... (назвати ім'я) пробачає мене.

Таким чином стираємо у своєму тілі емоцій (астральному) негативну мислеформу , яку «навісила» та людина, з якою працюємо за методикою прощення, на нас.

Методика прощення класу (групи):

I частина. Я прошу пробачення у всіх учнів класу за всі свої думки, емоції ,дії по відношенню до кожного з них. З любов'ю і вдячністю я пробачаю себе і всіх учнів класу. Ця частина прощення читається багаторазово на одинці з собою, до відчуття полегшення на душі і виникнення задоволення від процесу читання. Це свідчить, що негатив, який вчитель свідомо чи підсвідомо посилав учням в класі, знято з його емоційного і ментального рівнів.

II частина прощення це – зняття негативу, який у відповідь посилали учні вчителю. З любов'ю і вдячністю всі учні класу пробачають мене. Знову читати до відчуття полегшення, потепління в душі, коли ці слова будуть промовлятися без внутрішнього супротиву.

Використання *позитивних тверджень (афірмацій)* стосовно себе, що дозволяють трансформувати негативне ставлення до себе, своїх дій, намірів, думок у позитивні. Вчителю щоб зупинити потік негативних думок, спрямованих на самого себе та інших людей (своїх учнів), бажано багаторазово повторювати позитивні твердження (афірмації):

○ *Я роблю все якнайкраще на даному проміжку часу і в даній точці мого духовного розвитку.*

○ *Я люблю і схвалюю себе як вчитель і мої дії по відношенню до своїх учнів.*

○ *Я посилаю своїм учням найкращі наміри моєї душі, я схвалюю себе.*

Таким чином, негативні думки, які заважають мислити позитивно, трансформуються у позитивні. Це дає можливість наблизитись до відчуття своєї істинної природної сутності, звільнитись від неприродного, негативного дискомфортного стану, який заважає повноцінно жити і розвиватись.

Використання **прийомів схвалення себе** через позитивні твердження стосовно своїх дій, намірів, конкретної майбутньої діяльності в теперішньому часі, як проекції позитивної ситуації:

«Я пишу зрозумілі, самі необхідні учням завдання, які вони з бажання виконують.

Я готую презентацію, за допомогою якої програмовий матеріал успішно систематизується і закріпиться в учнів.

Я пояснюю задачу зрозуміло і доступно учням».

Використання **прийому візуалізації ситуації успіху** полягає в тому, що необхідно уявити і подумати як ми хочемо, щоб склалася ситуація з бажаним результатом для нас та без шкоди для інших. Цей прийом дає можливість спрогнозувати бажану ситуацію.

Підсилює ефект коли ще й записати з позитивним ствердженням, а не тільки уявляти, що так має бути. Наприклад:

Я успішно проводжу урок в 7- Б класі. Учні мене сьогодні добре сприймають, уважно слухають, ставлять продумані питання.

Гармонізації освітнього простору сприяють такі техніки:

Техніка подяки.

Знайти те, за що можна подякувати учням класу (в цілому), кожному учневі класу (окремим учням на перспективу, як проекцію ситуації успіху).

Техніка позитивного емоційного очікування.

Вчитель налаштовується на душевну рівновагу і подумки проговорює: «З любов'ю і вдячністю я зустрічаюсь із усіма учнями класу. Всі учні класу із любов'ю і вдячністю зустрічають мене». (повторювати до настання відчуття душевного комфорту) Сприймаю всіх учнів класу.

Техніка виписування ситуацій (агресивних, напружених, складних). Її використовують для звільнення від емоційного досвіду. У процесі виписування доцільно дати відповіді на такі запитання:

- Що відчуваю?
- Як відчуваю?
- Які думки і бажання виникають стосовно джерела агресії?
- Попросити у всіх пробачення і простити усіх.

Просити вибачення обов'язково, якщо ми хочемо звільнитися від подібних ситуацій у майбутньому.

Техніка роботи із власним емоційним станом, яка полягає у реалізації трьох етапів:

1. Етап орієнтації. Що відбувається зі мною?

Які почуття у мене зараз?

Що я думаю?

Що я зараз відчуваю у тілі?

2. Етап вираження.

Техніки «Я-Ти повідомлення»

Я бачу (відчуваю, думаю) що ти на мене образився. Що відбувається?

3. Етап дії.

Таким чином, управління гармонізацією – це процес регулювання вчителем балансу енергетичних відчуттів вчителя та учнів, що сприяє відчуттю комфортності і безпеки обох сторін. Як вчителя, так і учнів.

Гармонізуючи освітній простір, бажано враховувати такі **закони створення гармонії:**

1. Закон творчого розвитку. Кожна людина розвивається, як творець свого внутрішнього і зовнішнього світу, у неї є потенціал творити і можуть бути бажання творити і розвиватись.

2. Закон втіленого задуму (на рівні наміру). Людина створює деякий образ, задум на ментальному рівні, а потім втілює цей задум у матеріальному вимірі таким чином, щоб це відповідало критеріям гармонії і краси.

3. Закон співставленості. Людина як творець гармонії співставляє свій задум (еталон) з матеріальним його втіленням і досягає повної ідентичності на трьох вимірах: ментальному, духовному і матеріальному.

4. Закон коригування. Людина-творець коригує задум у процесі творення. Вона має право і можливість коригувати свій задум...

5. Закон уточнення. Людина, як творець гармонійного витвору, уточнює своє внутрішнє бачення, слухання, відчуття на шляху матеріалізації задуму.

6. Закон осмисленого вдосконалення. Через осмислення співставлення, коригування і уточнення здійснюється вдосконалення задуму на ментальному рівні.

7. Закон досягнення гармонії. Використання всіх попередніх законів забезпечує єднання задуму на ментальному рівні з його матеріальним втіленням (кінцевим результатом), і тоді настає процес самоприйняття, душевного прийняття, задоволення, відчуття гармонії самим творцем, а звідси сприйняття іншими людьми.

2.4. Любов і освітнє середовище

Необхідно створити новий дух школи - дух любові й відновлення.

***Справжня свобода виявляється у великій любові до себе,
до людей, до самого життя.***

***Скільки завдяки розкриттю Вашої любові, Вашої творчості,
Вашої свободи одержали інші? Це і є міра Вашого багатства!***

А.Некрасов

Однією із найдраматичніших ознак освітнього середовища багатьох навчальних закладів є недостатня кількість любові і поваги між учасниками взаємодії. Окрім того, педагоги, як правило, прагнуть любити учнів, але не

можуть зробити це через відсутність або брак любові до себе. Людина спроможна віддавати любов іншим і ділитись любов'ю лише за умови достатньої наповненості любов'ю самої себе. Отже, перш ніж поділитись любов'ю із учнями, вчитель має наповнитися любов'ю і повагою до самого себе. Лише після цього, йому буде чим поділитися із оточуючими його людьми: учнями, колегами, батьками учнів, адміністрацією.

Якщо педагог прагне наповнити себе любов'ю і ділитись із нею із іншими людьми, йому необхідно звільнитися від звички критикувати себе та інших. Замість цього, можна критикувати дії, вчинки, поведінку та зовнішні прояви інших людей. Якщо вчителю, перші кроки любові до себе дають важко, доцільно практикувати такі афірмації, що сприяють наповненню себе любов'ю:

1. Я спокійна і відчуваю гармонію Всесвіту і наповнююсь цією гармонією, вона повністю заповнює мене.
2. Я відчуваю внутрішнє джерело моєї любові. Я збагачую його своєю любов'ю до себе, наповнюю його енергією любові і гармонії Всесвіту.
3. Я наповнена любов'ю і відчуваю гармонію душі, тіла і розуму. Я єдина, цілісна і збагачена любов'ю Всесвіту.

Умови використання:

1. знаходитись у стані душевної рівноваги
2. забезпечити собі спокійну атмосферу навколо себе
3. проговорюючи афірмації емоційно відчувати те, що говориться
4. афірмації читаються за порядковими номерами
5. після кожного афірмації, якщо мета досягнута, відчувається потепління у середині грудей і загальне позитивне відчуття всередині тіли
6. після закінчення всіх афірмацій відчувається покращення стану організму і є відчуття наповненості приємними внутрішніми відчуттями

7. у такому стані бажано залишатися 3-7 хвилин. При цьому не розмовляти із іншими, не займатися справами. Спробуйте відчуті і насолодитися цим станом.

У книзі Джей Джексона «10 секретов любови» є цінні і корисні думки, реалізація яких в освітньому просторі навчального закладу дозволяє не лише оновити і гармонізувати цей простір, а й збалансувати життєдіяльність педагогічного і учнівського колективів у площинах знати-любити. Ось ці думки:

«Єдина річ, яку ви залишите у цьому світі – це любов...

- Ми одержуємо від життя те, що віддаємо йому самі... Не відносини приносять нам любов, а ми вносимо любов у відносини.

- Коли ми навчимося любити, неминуче народжуються відносини, наповнені любов'ю.

- З любов'ю - це значить із добротою і увагою.

- Якщо хочеш відчувати любов, необхідно звільнитися від негативних емоцій. Якщо ми їх утримуємо, ми створюємо собі емоційну в'язницю, яка заважає любити.

- Кожне переживання несе в собі урок, який може збагатити життя.

- Наші труднощі у взаємовідносинах часто є результатом тих проблем, які ми зберегли із дитинства» [7].

Секрети любові, на думку автора, полягають у використанні сили:

«Сила думки

- Ми стаємо тим, про що думаємо... Змінюючи думки, ви змінюєте свої почуття, переживання, життя.

- Сила думки в тому, що ви добре знаєте чого хочете. Любов починається із думок.

- Сформульовані думки про ідеального партнера допоможуть упізнати його при зустрічі.

- Позитивні твердження (афірмації) змінюють думки й підсвідомі переконання, думки визначають дії, з дій формується поведінка, а поведінка визначає життєвий шлях і долю...

Сила поваги

- Насамперед, потрібно поважати себе. Якщо не поважаєш себе, не можеш любити себе, а якщо не любиш, дуже важко любити інших.

- Кожен із нас унікальний. Необхідно навчитись приймати себе, цінувати себе, незалежно від того, що говорять про тебе інші.

- Запитайте себе: “Що я поважаю (ціную, люблю) у собі? В іншій людині?” Знайдіть хоча б одну відповідь – це буде початок. Такі запитання – це спосіб розвинути і побудувати повагу до себе і до інших...

- Якщо я шукаю в інших людях риси, які гідні поваги, моє ставлення до них змінюється і мені легше відноситися до них із любов’ю.

Сила психологічної незалежності

- Якщо любиш когось, необхідно дозволити йому бути вільним. Вільним приймати власні рішення, вільним жити так, як хоче він, а не так, як хочемо ми. Іншого шляху немає, інакше стаєш жорстоким, злим і пригніченим...

- Кожному із нас необхідний простір. Людям необхідно бути вільними у взаємовідносинах, інакше вони відчують себе у пастці...

- Якщо ми чіпляємось за когось, ми можемо емоційно душити його, зазвичай, це робиться через ревності, невпевненість або страх, а не через любов...

- Необхідно звільнитися від усього, що заважає любові (злість, образи, жорсткість). Звільнитися можна за допомогою прощення.

- Образа руйнує душу, а прощення звільняє місце для любові...

Сила спілкування

- Для багатьох людей однією із найбільших є проблема, що полягає не у невмінні любити, а у невмінні передати свої почуття та спілкуватися.

- Якщо ми не вміємо спілкуватися й виражати свої почуття – ми не вміємо віддавати й отримувати любов...

- Кожному необхідно відчувати, що його цінують.

- Необхідно спілкуватись (повідомляти один одному свої думки і почуття і чути про думки і почуття іншого), щоб запобігати проблемам, що накопичуються у взаємовідносинах.

- Люди слухають слова інших, але часто не чують, що говориться...

- Життя змінюється, якщо ми вчимося відкрито й чесно спілкуватися.

Сила довіри

- Без довіри ми стаємо підозрілими, неспокійними й постійно боїмося, що інший зрадить нам. Це може здійснити неймовірний тиск на стосунки. Один відчуває тривогу, інший відчуває себе у пастці.

- Багато людей створюють проблеми у своєму житті раніше, ніж вони дійсно з'являються... Єдиний спосіб вирішення цієї проблеми – навчитись довіряти собі, своєму партнеру, життю. З іншого боку, важливо заслужити довіру своєю поведінкою, щоб у партнера не було підстав для сумнівів у вас»[7].

Джей Джексон дає рекомендації, які дають можливість знайти відповідь на запитання «Як створити любов у своєму житті?»

1. Формуйте наповнені любов'ю думки.

2. Навчіться поважати себе та інших.

3. Звертайте увагу не на те, що можете отримати, а на те, що можете дати.

4. Для того, щоб знайти любов, спочатку знайдіть друга.

5. Розкрийте обійми, і тим самим розкрийте серце.

6. Звільніться від страхів, упереджень, оцінок.

7. Виражайте свої думки і почуття.

8. Будьте віддані. Нехай любов буде мати найвищий пріоритет.

9. Живіть із пристрастю.

10. Довіряйте собі, іншим і життю.

Єдина людина, яка може щось змінити у вашому житті – це ви самі! [7]

По-справжньому любить лише той, хто здатний дати іншому те, що йому потрібно. Мистецтво любові — найскладніше у світі. Під удаваною невинністю цього почуття часто приховуються шантаж и незрілість, психологічне вбивство й позбавлення особистої волі, насильство проти душі й обмеження особистісного зростання.

Щоб любов була, її необхідно побудувати. У того, хто досягнув мистецтво життя, кохана людина – це значною мірою результат **благотворної творчості. Любов благотворна і конструктивна тією мірою, якою сприяє створенню внутрішнього світу особистості. Любов і справжня радість належать тільки тим, хто здатний створювати й зберігати їх [14].**

Післямова

Оновлення освітнього простору навчального закладу розпочинається із кожної конкретної людини, що знаходиться у ньому. Саме тому, пропонуємо **скарбничку позитивних цінностей для кожного учасника оновлення освітнього простору навчального закладу:**

1. Впевненість у собі.
2. Любов і повага до себе.
3. Любов і повага до інших.
4. З любов'ю обіймати свою внутрішню дитину.
5. З любов'ю сприймати свою внутрішню жінку.
6. З любов'ю сприймати свого внутрішнього чоловіка.
7. Довіра до себе і людей.
8. Уміння бути самим собою.
9. Любити бути собою.
10. Дозволяти собі бути собою, а іншим бути іншими.
11. Здатність змінюватися і зростати.
12. Жити у згоді з самим собою.
13. Уміти робити вибір.

14. Важливі кроки робити за власним вибором (брати на себе відповідальність).
15. Пробачати собі свої помилки.
16. Мислити і висловлюватись позитивно.
17. Цінувати себе.
18. Для кожної проблеми шукати і знаходити свої рішення.
19. Сприймати керівників як посланців долі (кожен мені вчитель...).
20. З радістю ходити до навчального закладу.
21. У роботі знаходити натхнення і задоволення [4].

У процесі оновлення освітнього простору навчального закладу педагогам доцільно використати для самоаналізу модель поведінки педагога, яка базується на розумінні вчителем своєї ролі і свого «професійного та особистісного девізу», які він реалізує у процесі взаємодії із іншими учасниками освітнього простору.

Моделі поведінки педагога

Сфери взаємодії	Моя роль	Мій девіз
Учні – учні		
Я – учні		
Я - колеги		
Я - адміністрація		
Я – гості школи		
Я - Бог		
Я – з собою		

Список літератури:

1. Амонашвили Ш.О. Чтобы дарить Ребёнку искорку знаний. Учителю надо впитать море света.- Артёмовск, 2009.- 96с.
2. Братченко С.Л., Миронова М.Р. Личностный рост и его критерии/ Психологические проблемы самореализации личности. - СПб., 1997, С.38-46
3. Валявский А.С. Восьмеричный путь к счастью. Семья как путь в другие измерения. Возлюби себя.- Спб.: Диля, 2006.- 480с.
4. Волошенко О.В., Сивак О.І. Особистісний розвиток учня – основа системи виховання у школі. - Черкаси: ЧОПОПП, - 2008. - 68с.
5. Волошенко О.В., Хрипун В.І. Творчість як складова професійної самореалізації педагога.- Черкаси: ЧОПОПП.- 2009.- 34с.
6. Гузик Н. Десять ключових компетентностей, які обслуговують особистість та її природничий талант: реалізація в умовах шкільного навчання: науково-методичний посібник. – К., 2006.- 148с.
7. Джексон Адам. Десять секретов Любви/ Пер. с англ.- М.: ИД «София», 2006. -144с.
8. Захаренко О.А. Слово до нащадків.- К.: СПД Богданова А.М., 2006.-216с.
9. Калинаускас И. Наедине с миром. [цит. 2007, 12 грудня].- Доступний з: <http://bookz.ru/authors/kalinauskas-igor_.html>
10. Колісник Віталій. Що робити? // Персонал. – 2005. – № 9. – С. 20 – 27.
11. Коробейникова Е.Д. Быть и не болеть! / Елена Коробейникова. – Черкасы: Ю.Чабаненко.- 2009. – 236с.
12. Коробейникова Е.Д. Семь дней, которые... / Елена Коробейникова. – Черкасы: Ю.Чабаненко.- 2007. – 276с.
13. Лыкова В.А. «Помогающее» слушание в педагогическом общении. Учебно-методическое пособие. – Одесса: ИУУ, 2001.- 34с.
14. Менегетти А. «Женщина третьего тысячелетия» - электронный ресурс : koob.ru
15. Моргун В.Ф. Концепція багатовимірного розвитку особистості та її застосування// Філософська і соціологічна думка.- 1992.- №2.- с.27-40
16. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество.- М.: Академия, 2000.- 452 с.
17. Некрасов А. Эгрегоры. М., 2009. - С.234-235
18. Никандров Н.Д. Ценности как основа целей воспитания // Школа духовности. – 1997. – № 3. – С. 23 – 29).
19. Никитин В.А. Идея образования или содержание образовательной политики. – К.: Оптима, 2004. – 2005с.
20. Плеханов Е.А. Приоритеты и ценности современного образования. [цит. 2007, 27 грудня].- Доступний з: < <http://ricolor.org/rus/6/pi/19/>>
21. Подласый И.П. Курс лекций по коррекционной педагогике: Учеб. пособие.- М.: ВЛАДОС, 2002.-352с.

22. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Ученик для студентов пед. вузов. В 2 кн.- М.: ВЛАДОС, 1999. – КН.». : Процесс воспитания.-256с.
23. Помиткін Е.О. Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти: Науково-методичний посібник.- К.: ІЗМН, 1996. -164с.
24. Психология: комплексный подход / М. Айзенк, П. Брайант, Х. Куликэн, и др.; Под ред. М. Айзенка; Пер. с англ. С.Б. Бенедиктова. – Минск: Новое знание, 2002. – С. 159.
25. Роджерс К. Вигляд на психотерапію. Становление человека. М., 1994.
26. Синельников В., Слободчиков С. Практический курс доктора Синельникова. Как научиться любить себя. – Т.: ЗАО Центрполиграф, 2006.-222с.
27. Синельников В. Прививка от стресса. Как стать хозяином своей жизни.- М.: ЗАО
28. Середа Е. И. Практикум по межличностным отношениям: помощь и личностный рост.- Санкт-Петербург 2006.-223с.
29. Соціологія: словник термінів і понять. / За ред. Біленького Є.А. , Козловця М.А.- К.: Кондоп, 2006.- 372с.
30. Сухомлинський В.О. /Вибрані твори у п'яти томах. - К. : «Рад. школа», 1976.
31. Штайнер Клод Сценарии жизни людей. Школа Эрика Берна.- Спб. :Питер, 2003.- 416с.
32. <http://inter-pedagogika.ru> – сайт кафедри педагогіки і психології сім'ї РДПУ ім.Герцена (психолого-педагогічний супровід освітніх процесів)

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом ЧОПОПП
Зам. № 1062 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1